

УДК 343.982.45

**К.О. Макешина**, старший судовий експерт

Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

## **ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДПИСІВ, ВИКОНАНИХ ВІД ІМЕНІ ОСІБ ПОХИЛОГО ТА СТАРЕЧОГО ВІКУ**

Досліджено механізм утворення ознак, які притаманні підписам осіб похилого та старечого віку, та ознак, які намагається відтворити виконавець неавтентичного підпису, наведено класифікацію підписів зазначеної категорії осіб.

*Ключові слова:* підписи, особи похилого та старечого віку, ознаки, методика криміналістичного дослідження.

Исследован механизм образования признаков, присущих подписям лиц пожилого и старческого возраста, и признаков, которые пытается воспроизвести исполнитель неавтентичной подписи, приведена классификация подписей указанной категории лиц.

The paper studies the way special features of the signatures of elderly and old persons are formed as well as signs of counterfeiting of such signatures. It also presents a classification of the signatures of elderly and old persons.

У практиці судово-почеркознавчої експертизи непоодинокими є випадки дослідження підписів, виконаних від імені осіб похилого та старечого віку. В умовах нинішньої криміногенної ситуації в країні, коли ошукування зазначеної категорії осіб набуло значного поширення, такі дослідження є доволі актуальними.

Окремим аспектам проблемних питань дослідження підписів присвячували свої праці і вчені-криміналісти, і експерти-практики: Л.Ю. Ароцкер, В.Ф. Берзін, М.Є. Бондар, О.В. Воробей, В.Г. Гончаренко, М.А. Грига, А.А. Єлисеєв, Е.О. Івакін, Н.І. Клименко, К.М. Ковальов, Н.О. Коміссарова, В.В. Ліповський, А.Н. Лисенко, В.К. Лисиченко, З.С. Меленевська, Д.В. Мельник, Н.Є. Новоселецька, В.Ф. Орлова, Т.В. Орлова, С.М. Потапов, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, Є.Ю. Свобода, Т.О. Сукманова, І.Я. Фрідман, С.А. Ципенюк, Б.І. Шевченко, Шпакович Н.Г. та інші. Водночас питання дослідження підписів, виконаних від імені осіб похилого та старечого віку, потребують постійної уваги з огляду на сучасні тенденції фізіологічного розвитку людини, що і є метою цієї статті.

Загалом дослідження підписів від імені осіб похилого та старечого віку проводять за загальною методикою дослідження підписів. Проте такі дослідження пов'язані з певними труднощами, що зумовлені:

– особливостями змін загальних та окремих ознак підписів осіб похилого та старечого віку за умов нормального фізіологічного старіння та за наявності захво-

рювань, що впливають на рухові функції;

- особливостями виконання підпису з наслідуванням.

На рис. 1 наведено умовну класифікацію підписів осіб похилого та старечого віку для отримання уявлення про природу виникнення їх деяких загальних та окремих ознак.

З огляду на зазначене з метою дослідження названої категорії підписів було розроблено спеціальну методику криміналістичного дослідження таких підписів [1]. Ця методика базується на результатах узагальнення теоретичних та експериментальних даних про закономірності зміни підписів, пов'язаних з фізіологічними і патологічними процесами, що відбуваються в організмі людини у зв'язку з його старінням. Розроблена в якісно-описовому форматі методика містить докладний опис діагностичних ознак і механізму їх проявів, можливостей їх диференціації від прояву ознак під час імітації та наслідування підписів літніх осіб і осіб старечого віку.

Встановлення виконавця підпису, виконаного з наслідуванням, — одне зі складних завдань під час дослідження підписів, виконаних від імені осіб похилого та старечого віку. Це зумовлено тим, що особа, яка виконує такий підпис, намагається відтворити не просто ознаки підпису іншої особи, а саме особи похилого чи старечого віку, деавтоматизуючи таким чином власний почерк і даючи установку на зниження виробленості та координації рухів. При цьому відбувається значне викривлення та зміна загальних і окремих ознак почерку виконавця.

Загалом виконання підпису залежить від таких чинників:

- виду наслідування: «на око», «по пам'яті», «після попереднього тренування»;
- ступеня подібності почерку особи, який наслідують, та почерку наслідувача;
- обсягу почеркового матеріалу підпису, що виконують з наслідуванням.

Складність дослідження таких підписів пов'язана з тим, що обсяг почеркового матеріалу зменшується до кількості ознак, виконаних незмінним почерком виконавця. Крім того, слід приділити увагу ознакам, що притаманні особам похилого та старечого віку за умов природного фізіологічного старіння і старіння, що супроводжується патологією рухових функцій, які намагається відтворити виконавець неавтентичного підпису, серед яких:

– порушення координації рухів 1-ї групи у вигляді зламів штрихів, іноді у вигляді звивистості і тремтіння;

- зниження координації рухів 2-ї групи;

– нахил: нестійкий або відсутній;

– нестійкість рухів під час виконання початкових елементів штрихів;

– наявність зайвих повторюваних штрихів внаслідок утрудненого рухового рефлексу на початку письма, а також поправок, домальовування;

– наявність рефлекторних штрихів у заключних частинах букв у разі значного порушення координації рухів як результат утрудненого перенесення писального приладу до місця початку наступної букви;

– відсутність зв'язності або невідповідність ступеня зв'язності темпу виконання підпису;

– повторення тих самих букв або їх пропуск;

– сильний недиференційований натиск;

– слабкий недиференційований натиск;

– нестійкість форми основи та напрямку лінії підпису.

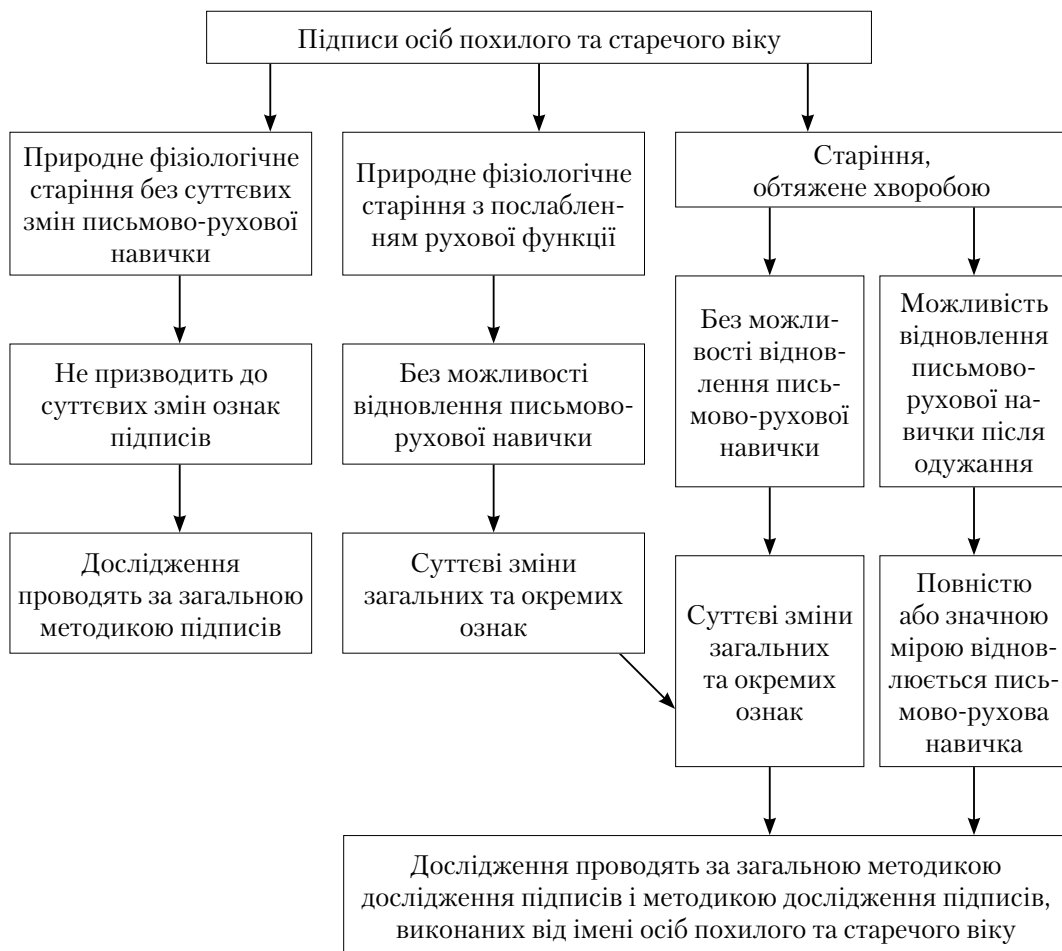


Рис. 1. Класифікація підписів осіб похилого та старечого віку

Найбільших змін зазнають такі окремі ознаки:

- будова за ступенем складності рухів (під час виконання буквених, безбуквених штрихів і розчерків вона спрощується за рахунок втрати частин та елементів штрихів);

- форма рухів (основні ознаки проявляються при викривленні прямолінійних і дугових рухів у кутасті та ламані, особливо при виконанні основних, овальних, з'єднувальних і надрядкових елементів великих і малих літер);

- протяжність рухів при виконанні рядкових, надрядкових та підрядкових елементів великих і малих літер, а також розчерків і додаткових елементів (спостерігається їх збільшення або зменшення);

- розміщення точок початку рухів та відносне розміщення елементів підпису (їх локалізація має суттєве ідентифікаційне значення).

Зазначені ознаки варіюються залежно від ступеня виробленості почерку виконавця підпису.

Виявлення класичних ознак та ознак, які мають специфічний характер, дозво-

ляє певною мірою встановити факт виконання підписів від імені осіб похилого та старечого віку.

#### *Приклад*

До Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України від слідчого Сєверодонецького відділу поліції Головного управління Національної поліції в Луганській області надійшла постанова про залучення експерта для проведення судової почеркознавчої експертизи. З обставин справи випливало, що 28—29 жовтня 2013 року юридичний консультант А.С. Іваненко<sup>1</sup>, перебуваючи в офісі юридичної фірми «Іваненко і партнери», з метою заволодіння чужим майном шляхом обману А.А. Воротилової 1927 року народження під приводом надання юридичної допомоги її онуку С.В. Резному заволодів коштами в сумі 2800 грн., які належали А.А. Воротиловій. Допитаний як підозрюваний А.С. Іваненко пояснив, що жодних шахрайських дій стосовно А.А. Воротилової не вчиняв і діяв виключно в межах укладеного між ними договору. Гроші отримав згідно з розрахунком, що є додатком до цього договору.

Водночас допитана як потерпіла А.А. Воротилова пояснила, що жодних договорів не уклала і ні в яких документах не розписувалася.

Загалом для проведення почеркознавчої експертизи було надано договір про надання юридичних послуг і додаток до договору — розрахунок розмірів, порядку обчислення і внесення фактичних видатків.

Для порівняння було надано такі зразки:

- експериментальні зразки підпису А.А. Воротилової у кількості 114 підписів, виконані на 2-х аркушах паперу формату А4 барвником чорного кольору;
- умовно-вільні зразки почерку і підпису А.А. Воротилової в таких документах: протоколі допиту потерпілого; протоколі очної ставки; протоколі про вручення потерпілій копії постанови про порушення кримінальної справи та роз'яснення їй процесуальних прав; поясненні;
- вільні зразки підпису А.А. Воротилової у відомостях отримання нею пенсії за період із січня 2012 року по грудень 2013 року на 25-ти аркушах.

А.С. Іваненко відмовився надати порівняльні зразки для проведення почеркознавчої експертизи.

Потрібно було дослідити підписи, виконані в наданих документах, і зразки підпису А.А. Воротилової (рис. 2—4)

За результатами дослідження встановлено розбіжності підписів за загальними та окремими ознаками, які у своїй сукупності є достатніми для висновку про те, що підписи від імені А.А. Воротилової в досліджуваних документах виконано не А.А. Воротиловою, а іншою особою.

Крім того, було встановлено збіги за загальними та окремими ознаками, сукупність і ступінь прояву яких пояснювалася виконанням підпису з наслідуванням підпису особи старечого віку.

Підсумовуючи, слід зазначити, що розроблена понад 30 років тому методика криміналістичного дослідження підписів, виконаних від імені осіб похилого та старечого віку, докладно викладена у методичному посібнику для експертів В.В. Липовським, до теперішнього часу залишається дієвою й актуальною, хоча і потребує

<sup>1</sup> Прізвища учасників кримінального провадження змінено згідно із Законом України «Про захист персональних даних».

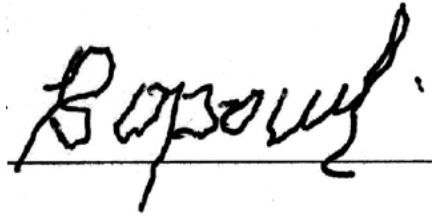


Рис. 2. Збільшене зображення дослідженого підпису від імені А.А. Воротилової

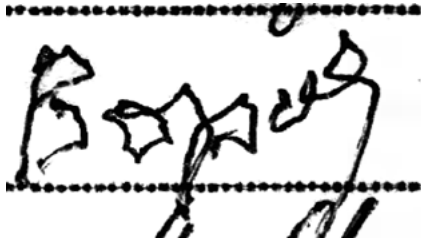


Рис. 3.

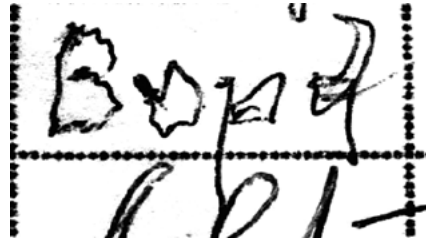


Рис. 4.

Рис. 3, 4. Збільшене зображення вільних зразків підпису А.А. Воротилової

урахування сучасних тенденцій фізіологічного та психологічного розвитку людини, зокрема, активного соціального статусу осіб похилого віку та «омолодження» деяких видів хвороб.

### Список використаної та рекомендованої літератури

1. Липовский В.В. Криминалистическое исследование подписей, выполненных от имени лиц пожилого и старческого возраста : метод. пособ. для экспертов / В.В. Липовский. — М., 1983. — 64 с.
2. Меленевська З.С. Методика дослідження підписів / Меленевська З.С., Ковальов К.М., Шпакович Н.Г. — К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2009. — 21 с.
3. Меленевська З.С. Почеркознавчі дослідження : курс лекцій для слухачів Інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ / З.С. Меленевська, Н.Г. Шпакович. — К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2015. — 206 с.
4. Установление подлинности кратких и простых подписей, выполненных в обычных условиях, и неподлинности подписей, выполненных с подражанием после предварительной тренировки / [Атаходжаев С.А., Дутова Н.В., Орлова В.Ф., Смирнов. А.В.]. — М., 1984. — 123 с.
5. Липовский В.В. Особенности методики исследования подписей, выполненных от имени лиц пожилого и старческого возраста / В.В. Липовский // Криминалистика и судебная экспертиза. — 1984. — Вып. 28. — С. 60—67.
6. Липовский В.В. Об устойчивости общих признаков в подписях лиц пожилого и старческого возраста / Липовский В.В., Верник И.П., Чепульченко Т.А. // Криминалистика и судебная экспертиза. — 1980. — Вып. 20. — С. 48—53.
7. Липовский В.В. Об устойчивости частных признаков в средневыработанных подписях лиц пожилого и старческого возраста / Липовский В.В., Верник И.П., Чепульченко Т.А. // Криминалистика и судебная экспертиза. — 1981. — Вып. 22. — С. 61—66.
8. Липовский В.В. Об устойчивости частных признаков в маловыработанных подписях лиц пожилого и старческого возраста / Липовский В.В., Верник И.П., Чепульченко Т.А. // Криминалистика и судебная экспертиза. — 1981. — Вып. 23. — С. 60—64.

9. Липовский В.В. Влияние паркинсонизма на устойчивость признаков подписи у лиц пожилого и старческого возраста / Липовский В.В., Чепульченко Т.А., Вайншток А.Б. // Криминалистика и судебная экспертиза. — 1982. — Вып. 25. — С. 86—91.

10. Липовский В.В. Дифференциация подлинных подписей лиц пожилого и старческого возраста и подписей, выполненных с подражанием / Липовский В.В., Верник И.П., Чепульченко Т.А. // Криминалистика и судебная экспертиза. — 1983. — Вып. 26. — С. 82—88.

11. Липовский В.В. Идентификационное значение признаков подписей, выполненных от имени лиц пожилого и старческого возраста / В.В. Липовский, Т.М. Федоренко // Криминалистика и судебная экспертиза. — 1983. — Вып. 27. — С. 43—47.

12. Липовский В.В. Устойчивость признаков подписей, выполненных лицами пожилого и старческого возраста в необычных условиях / В.В. Липовский // Криминалистика и судебная экспертиза. — 1984. — Вып. 29. — С. 76—81.

13. Липовский В.В. Использование медицинских данных при идентификационном исследовании подписей от имени лиц пожилого и старческого возраста / В.В. Липовский, Г.В. Логвина // Криминалистика и судебная экспертиза. — 1987. — Вып. 34. — С. 59—61.